

ayrılma kararı, evliliğin devamını engelleyen bir durumun varlığına bağlıdır. Dolayısıyla böyle bir ayrılmanın, ric'î olmasının anlamı yoktur.

Bunlara ek olarak Hanefî mezhebinde kinayeli ya da mübalağalı lafızlarla yapılan talâklar da bâin sayılmaktadır. Asl olan talâkın açık bir lafızla ifade edilmesidir. Ancak insanlar zaman zaman, “benim sana ihtiyacım kalmadı”, “eşyânı toparla” gibi kinayeli lafızlarla boşanma iradelerini ifade edebilmektedirler. Bu tür ifadelerle talâkın meydana gelmesi, bu ifadeleri kullanan kimsenin niyetine bağlıdır. Eğer kişinin, bu ifadelerle gerçekten boşanmayı kastettiği anlaşılırsa Hanefî mezhebine göre bu talâk, bâin bir talâk olur. Aynı şekilde hanefî mezhebine göre boşanma isteğinin “burdan babanın evine kadar boşsun” gibi mübalâğalı bir ifade ile pekiştirilmesi halinde de tâlâk bain olur. Kinayeli ya da mübalağalı lafızlarla gerçekleştirilen talâk diğer mezheplere göre ric'î sayılmaktadır.

2. Muhâlaa (Hul’)

İslam Aile Hukukunda yargı yoluna başvurulmaksızın evliliğin sona erdirilmesinin yollarından biri de muhâlaa (hul’)'dur. Gerek muhâlaa gerekse hul’ kelimelerinin kökeninde, çıkarmak anlamı vardır. Bir terim olarak ise, bu iki kavram kadının, kocasına vereceği bir bedel karşılığında ondan ayrılmasıdır.

a. Muhâlaa'nın Meşruiyeti

Evliliğin muhâlaa yoluyla sona erdirilmesine Bakara suresinin 229. Ayetinde şu şekilde işaret edilmektedir: “(Evlilikte) tarafların Allah’ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz. Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (ayrılmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur.” Bu ayetten de anlaşıldığı üzere muhâlaaya yoluna gidilmesi “Allah’ın belirlediği ölçülerin gözetilememesinden endişe edilmesi” halinde mübahtır. Sebepsiz yere böyle bir ayrılma, mekruh sayılmıştır.

Hz. Peygamber’in muhâlaa uygulamasında bulunduğu dair rivayetler de vardır. Bu rivayetlerden biri şu şekildedir: Sâbit b. Kays’ın eşi Hz. Peygamber’e gelerek, “doğrusu ahlakı ve dindarlığı konusunda eşime

sitem edemem. (bir diğerk rivayete göre; eşime kusur bulamam.) Fakat, Müslümanken küfre düşmekten endişe ediyorum” diyerek eşinde hoşnutsuzluğunu ve bu konudaki çaresizliğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber ona “ona bahçesini iade etmeyi kabul eder misin?” diye sorup “evet” cevabını alınca Hz. Peygamber, Sâbit’e “bahçeyi geri almayı kabul et ve onu boşa” demiştir.

a. Muhâlaa’nın Mahiyeti

Muhâlaa, kadın tarafından önerilebileceği gibi erkek tarafından da önerilebilir. Muhâlaa kadın açısından bedelli mübadelelerden (muâvadât) sayılmıştır. Erkek açısından ise şarta bağlanmış bir yemin olarak kabul edilmiştir. Buna göre erkek, eşim bana şu kadar miktarı verirse boş olsun diyerek belirli bir şart üzerine boşama yemininde bulunmuş gibi olmaktadır. Kadın ise bunu kabul ederek, belirli bir mal karşılığında ayrılma konusunda eşiyile anlaşmış olmaktadır. Muhâlaanın kadın açısından bedelli mübadelelerden sayılmasının sonucu olarak, muhâlaada icab ile kabulün mutlaka bulunması gerekli görülmüştür. Buna göre, kadın kendisine verilen mehri iade etmeyi kabul etse, erkek ise bu şekilde bir ayrılığa yanaşmasa muhâlaa gerçekleşmiş olmaz. Sâbit b. Kays’ın eşi, kendisine verilen mehri iade etmeyi kabul edince Hz. Peygamber bunu tek başına yeterli saymamış ve Sâbit’in de bunu kabul etmesini istemiştir. Hadiste Hz. Peygamber’in “bahçeyi geri almayı kabul et ve onu boşa” şeklinde bir ifade kullanması, yerine getirilmesi zorunlu bir emir olarak değil de daha güzel ve daha uygun olan bir şeyin tavsiye edilmesi olarak değerlendirilmiştir.

b. Muhâlaa Bedeli ve Miktarı

Mehir olarak verilebilen her şey muhâlaa bedeli olarak da verilebilir. Yukarıda geçen hadise bakıldığında muhâlaada asl olanın verilen mehir bedelinin iade edilmesi olduğu görülür. Şâfîlere ve Mâlikîlere göre kadının ödemeyi kabul ettiği bu bedelin bir alt sınırı ya da üst sınırı yoktur. Çünkü ayette geçen “kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur “ ifadesinde bu bedelin alt ya da üst sınırı belirtilmemiştir. Hanefîler ise muhâlaa bedelinin mehir bedelinden daha fazla olmasını mekruh saymışlardır. Onların bu konuda dayandıkları delil, bazı rivayetlerde Sâbit b. Kays’a muhâlaa bedeli verilmesi söz konusu

olduğunda Hz. Peygamber'in bu bedelin mehirden fazla olmasına karşı çıktığına dair ifadeler yer almasıdır. Hanefilere göre, eğer erkek evlilik huzurunu bozan davranışlar içerisindeyse muhâlaa için bir bedel alması mekruh olur.

Fakîhlerin bu yaklaşımları arasında pek fark yoktur. Çünkü farklılık, kerâhet kavramı etrafında dönmektedir. Buna göre önemli olan tarafların söz konusu bedel üzerinde anlaşmalarıdır. Bu bedelin değeri, kadına ödenmiş olan mehir miktarına eşit olabileceği gibi, ondan daha az ya da daha fazla da olabilir. Zorunlu olmamakla birlikte muhâlaa bedelinin belirlenmesinde mehir miktarı dikkate alınmıştır. Nitekim bazı fakihlerin bu doğrultuda bir terminoloji geliştirdiklerini de görmekteyiz. Buna göre kadın, kendisine verilen mehrin tamamını geri vermeyi kabul ederse buna hul' denir. Eğer kadın mehirden daha az bir bedel vermeyi kabul ederse, bu "sulh" diye isimlendirilir. Miktarın daha fazla olması durumunda ise verilen bedele "fidye" denir. Eğer kadın kocasından alacağı bir hak olup da bu hakkını almaktan vazgeçerse, buna da "mübâree" denir. Ancak genel kullanıma göre muha'ala (hul') bütün bunları kapsayan bir kavramdır.

c. Muhâlaa Talak mıdır Yoksa Fesih midir?

Alimlerin çoğunluğuna göre muhâlaa ile gerçekleşen ayrılık bâin bir talâktır. Ebû Hanîfe ve İmâm Mâlik de bu görüştedir. Çünkü muhâlaada kadın, kocasının kendisini boşaması için bir bedel ödemeye razı olmaktadır. Sâbit b. Kays ile eşinin arasında olan da budur. İbn Hazm'a göre ise bu talakın ric'î ya da bâin olması kaçınıcı talak olduğuna göre değişir. Yani eğer muhâlaa ile gerçekleşen talak, evlilik esnasında yaşanan ilk ya da ikinci talak ise bunlar ric'î talâktır. Bu talâk üçüncü ise, bâin bir talâktır. İmâm Şâfi ile Ahmed b. Hanbel'in konu hakkında ne düşündüğüne dair iki farklı rivayet vardır. Bunlardan ilkinde göre bu iki imam, Ebu Hanîfe ve İmâm Mâlik ile aynı görüştedir. Diğer rivayet ise onların muhâlaayı talak değil de fesih olarak kabul ettikleri şeklindedir. Dâvud ez-Zâhirî de bu görüştedir.

Evli bir çift arasında gerçekleştirilen muhâlaanın talak sayılması halinde, bu talak çiftin sahip olduğu üç talak hakkından birinin eksilmesi sonucunu doğurur. Muhâlaanın fesih sayılması halinde ise bu ayrılık, üç talak hakkından birinin eksilmesi sonucunu doğurmaz.

3. Zihâr

Zihâr kelimesi “sırt” anlamına gelen “zahr” kelimesinden türetilmiştir. Bir erkeğin, eşine “sen, bana annemin sırtı gibisin diyerek” onunla bir daha cinsel birliktelikte bulunmak istemediğini ifade etmesine zihâr denir.

Bu söz Câhiliye Arapları tarafından kullanılan bir sözdü. Bu sözle birlikte kadın erkeğe ebediyen haram sayılırdı. Huveyle bt. Mâlik’in, kocası Evs b. es-Sâmit’in kendisine zihârda bulunmasını Hz. Peygamber’e gelerek şikayet etmesi üzerine Mücâdele suresinin ilk ayetleri bu konuda nazil olmuştur. İlk iki ayet şu şekildedir: “Allah, eşi konusunda seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan (kadın)ın sözünü işitti. Allah, aranızda geçen konuşmaları işitiyordu. Şüphesiz Allah, işitendir, görendir. Sizden kadınlara zihârda bulunanlar (bilsinler ki, kadınları) onların anneleri değildir. Anneleri, yalnızca kendilerini doğuranlardır. Şüphesiz onlar, çirkin ve asılsız bir söz söylemektedirler. Gerçekten Allah, çok affeden, çok bağışlayandır”. Bu nedenle zihârda bulunmak haramdır.

Zihârda bulunmak, ayrılma iradesini hoş olmayan bir şekilde ortaya koymak anlamına gelmektedir. Fakat ortada bir ayrılma iradesi olduğundan dolayı zihâr, bir ayrılma şekli olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu ayrılık tam anlamıyla bir boşanma ya da ayrılık değil, muvakkat ve kısmi bir haramlıktır. Muvakkat ayrılık, sadece cinsel açıdandır. Yoksa tarafların birbirinden tamamen ayrılmaları şeklinde değildir. Zihâr, neticesinde iki hüküm meydana gelmektedir. Bunlardan ilki, zihâr keffareti yerine getirilinceye kadar cinsel birlikteliğin haram oluşudur. İkinci hüküm ise zihâr keffaretinin yerine getirilmesidir. Zihâr keffâreti Mücâdele suresinin 3 ve 4. Ayetlerinde şu şekilde açıklanmaktadır:

“Kadınlara zihârda bulunup sonra söyledikleri bu sözden geri dönenlerin (avd), birbirleriyle temas etmeden önce bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaları gerekir. İşte bununla size öğüt verilmektedir. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Ancak buna imkan bulamayanlar (için de) birbirleriyle temas etmeden önce, kesintisiz iki ay oruç (yüklenmiştir); buna güç yetiremeyenler altmış yoksulu

doyorsun. Bu (kolaylık), Allah'a ve O'nun Resûlü'ne iman etmeniz dolayısıyla'dır.”

Buna göre zihâr keffâreti şu şekildedir:

- Bir köle azâd etmek
- Köle azâd etmeye gücü ve imkanı olmayanların iki ay aralıksız oruç tutmaları
- Oruç tutmaya gücü yetmeyenlerin altmış yoksulu bir günlük doyurması.

Ayetten de anlaşıldığı gibi, zihâr keffâreti, zihârda bulunduktan sonra aradaki muvakkat haramlık kaldırılmak istendiğinde gerekli olur. Bir kimse zihârda bulunduktan sonra eşi ile tekrar birlikte olmayı istemeyip onu boşamak isterse cumhura göre zihâr keffaretini yerine getirmesi gerekmez. Ancak boşadıktan sonra iddet dönemindeyken ric'at ederse yeniden cinsel birliktelik kurabilmek için keffareti yerine getirmesi gerekir.

Hanefîlere göre kişi anne yerine “teyze” gibi evlenilmesi haram olan kadınlardan herhangi birini zikrettiğinde de zihâr gerçekleşir. Cumhura göre ise zihâr sadece annenin zikredilmesi halinde gerçekleşir. Ancak bir kimse eşine annesine duyduğu saygı kadar saygı duyduğunu “sen, annem gibisin” şeklinde bir sözle ifade etse bu zihâr sayılmaz.

Cumhûra göre, zihâr sadece bu ifadenin erkek tarafından kullanılması ile olur. Kadının benzeri bir ifade kullanması ile zihar oluşmaz. Ancak Hanbelîlere göre kadının yaptığı zihâr dikkate alınır. Kadının zihârından sonra erkek kadın ile cinsel birliktelikte bulununca kadının zihar keffaretini yerine getirmesi gerekir.

4. İlâ

İlâ, dilde, bir kimsenin bir şey yapmayacağına dair yeminde bulunması anlamına gelmektedir. Kelimenin ıstılâhi anlamı ise bir kimsenin, eşi ile cinsel birliktelik kurmayacağına dair Allah adını anarak yemin etmesidir.

İlâ İslam öncesi dönemden kalan adetlerinden biridir. Bu dönemde ilâ neticesinde kadın, ne evli ne de boşanmış sayılıyor ve bu nedenle ağır bir mağduriyete maruz kalıyordu. Bu adet hakkında inen ayet şu şekildedir: “Kadınlara yaklaşmayacaklarına dair yemin edenler için dört ay bekleme vardır. Eğer dönerlerse Allah bağışlayandır, merhamet edendir. Eğer